

ὅσον τοὺς συμπαρασύρομεν, ἀλλ' καθ' ὅσον διανοίγομεν τὸν ὀρίζοντά των, ὥστε νὰ πορευθοῦν ἐκεῖνοι τὴν ὁδὸν τῆς εὐθύνης. Φιλοσοφικαὶ διαστάσεις διασχίζουν τὴν ἱστορίαν ἐστραμμέναι πρὸς τὸ μέλλον, ἐφ' ὅσον ἐνέχουν τὴν δυνατότητα νὰ γίνωνται ἀνοίγματα, διὰ τὴν παρουσίαν τῆς προοπτικῆς ὑπευθύνου σκέψεως. Φιλοσοφικὰ ἔργα δὲν ὑπάρχουν, διὰ νὰ λέγουν τὰ πάντα, ἀλλὰ διὰ νὰ ἀφυπνίζουν ἐντὸς μας διὰ τοῦ ἰδικοῦ των λόγου, ὅ,τι ἀκόμη δὲν ἔχει λεχθῆ. Τὴν ἀξίωσιν τῆς ὑπεριστορικῆς του παρουσίας δικαιολογεῖ ὁ φιλοσοφῶν λόγος, ὅταν, ἀντὶ νὰ μᾶς πείσῃ, μᾶς παιδαγωγεῖ εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν τῆς ἰδικῆς μας πνευματικῆς ἀποστολῆς· ἀντὶ νὰ ἀκινοτοποιήσῃ τὴν σκέψιν μας, σπείρει ἐντὸς της τὴν ἀνησυχίαν· ἀντὶ νὰ μᾶς ἐπιβάλλῃ γνώσεις, διεγείρει ἐντὸς μας τὴν ἄγνοιαν· ἀντὶ νὰ μᾶς δείξῃ, πῶς εἶναι τὸ κατ' ἐξοχήν, μᾶς μεταβιβάζει τὴν κλήσιν του ὡς ὑπερβάλλοντος καὶ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον μεσολαβεῖ εἰς τὴν ἰδικὴν μας αὐθυπέρβασιν. «Ὅσοι ζητοῦν τὴν ὁδηγίαν τοῦ φιλοσοφοῦντος λόγου, ἀκούουν τὴν νουθεσίαν: «Ἔπαγε, ὅσα ἔχεις πώλησον... καὶ δεῦρο ἀκολούθει μοι ἄρας τὸν σταυρόν σου»¹.

Ἑρώτησις καὶ ὑπερβατικὴ κίνησις

Ἡ ἰδιοτυπία τοῦ φιλοσοφεῖν συνίσταται εἰς τὸ ὅτι προσφέρεται ὡς ἔδαφος, τὸ ὁποῖον δὲν μᾶς στηρίζει, ἀλλὰ καθιστᾷ δυνατὴν τὴν κίνησιν μας. Τὸ διαμορφούμενον φιλοσοφικὸν ἐρώτημα μᾶς προωθεῖ, ἐπειδὴ ἀπωθεῖται. Ὁμοιάζει κατὰ τοῦτο πρὸς τὸ κύμα εἰς τὴν κολύμβησιν. Μᾶς ἐπιτρέπει νὰ κρατηθῶμεν εἰς τὴν ἐπιφάνειαν καὶ νὰ προχωρήσωμεν, ἐφ' ὅσον ἐγκαταλείπεται ὀπισθὲν μας. Εἰς τὴν φιλοσοφίαν βυθίζονται οἱ ἰστάμενοι, προχωροῦν οἱ ὑπερβάλλοντες. Φιλοσοφεῖν σημαίνει, εἰς μίαν διαρκῶς οὐσιωδεστέραν αὐτοσυγκέντρωσιν νὰ ἀντικρύζωμεν τὸ αἶτημα τοῦ κατ' ἐξοχήν ὑπὸ συνεχῶς νέαν ὀπτικὴν γωνίαν. Θὰ ἀπενδίδοντο λοιπὸν εἰς τὸν φιλοσοφικὸν λόγον δυνατότητες ἐπιστημονικοῦ δύνασθαι, ἐὰν ἤθελε νομισθῆ, ὅτι κερδίζομεν τὴν βαρύτητα τοῦ ἐρωτήματος ἐκ τῆς κατὰ τὸ δυνατόν «μίαν διὰ παντὸς» ἀπαντήσεώς του. Τὸ ἀποφασιστικὸν εἰς τὴν φιλοσοφίαν εἶναι ἡ προοδευτικὴ κίνησις τοῦ ἐντὸς τῆς ἐρωτήσεως αὐθυπερβαλλομένου λόγου. Ἑρώτησις εἶναι τὸ κάλυμμα τοῦ πυρῆνος τῆς αὐθυπερβάσεως.

Διὰ νὰ κατανοήσῃ τὸ νόημά του, ὁ λόγος πρέπει νὰ γίνῃ ἀντικείμενον ἐρωτήσεως. Διὰ νὰ ὑποβληθῆ ὁμῶς ὁ ἴδιος εἰς ἐρώτησιν, πρέπει ὡς ὑποκείμενον νὰ περιβάλλῃ τὸν ἑαυτὸν του ὡς ἀντικείμενον. Συγχρόνως ὀφείλει νὰ εἶναι, ὅ,τι εἶναι καὶ περισσότερον ἐκείνου, τὸ ὁποῖον εἶναι. Τὸ ἐπιπλέον αὐτὸ εἶναι ἡ ἐρώτησις. Ἔστω καὶ ἐὰν ἡ φιλοσοφικὴ ἐρώτησις ἔχῃ ὑπερβάλλει

1. *Μόσχ.* I, 21.

τὸν γραμματικὸν τύπον, ὅμως οὐσία τῆς παραμένει ἢ πρόθεσις, νὰ ὀρίσῃ τὸν λόγον. Ἄλλ' ὅταν ὁ λόγος ὀρίξῃ τὸν ἑαυτὸν του, ἀναπτύσσεται ἐντὸς του ἡ δυνατότης νὰ ζητήσῃ τὸ νόημα τοῦ ὀρισμοῦ καὶ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον νὰ μετρήσῃ τὴν διάστασιν τοῦ ἐρωτήματός του, ὑπερβάλλων τὸ ἐρώτημα νὰ γίνῃ πλέον αὐτοῦ, τὸ ὁποῖον εἶναι, νὰ ἐπιχειρήσῃ ἕνα συνεπέστερον ὀρισμόν, δι' ἐνὸς συνεχῶς οὐσιωδεστέρου αὐτοκαθορισμοῦ νὰ δικαιώνη τὴν φιλοσοφικὴν του παρουσίαν.

Ἐξέτασις τῆς φιλοσοφικῆς ἀγνοίας ἐν σχέσει πρὸς τὴν ἐρώτησιν

Ὅταν σκεπτόμεθα φιλοσοφικῶς, ἀνανεοῦμεν τὴν ἐτοιμότητα, νὰ προχωρήσωμεν ἐκ τῆς καθ' ὑπόθεσιν ὀλοκληρωμένης γνώσεως πρὸς μίαν γνώσιν, ἡ ὁποία ἀποκτᾶ συνεχῶς σαφεστέραν συνείδησιν τῶν ὀρίων τῆς. Φιλοσοφεῖν εἶναι ἡ ὑπέρβασις τῆς ἀγνοίας διὰ μιᾶς γνώσεως, ἡ ὁποία τὴν καθιστᾶ βαθυτέραν. Ἡ φιλοσοφικὴ ἀγνοία εἶναι συνεπῶς κατὰ πρῶτον καὶ κύριον λόγον γνώσις, ἡ ὁποία γνωρίζει, ὅτι ἀγνοεῖ, ὅ,τι θὰ ἔπρεπε νὰ γνωσθῇ. Δὲν ἔχει λοιπὸν σχέσιν πρὸς τὴν συνήθη ἀμάθειαν, ἡ ὁποία ἀγνοεῖ τὴν γνώσιν— ἡ ἀγνοία αὕτη σημαίνει ἔλλειψιν μορφώσεως—οὔτε πρὸς τὴν ἀμάθειαν τῆς οἰήσεως, ἡ ὁποία «χρώμασι καὶ λειότητι καὶ ἐσθῆσι» μᾶς ἀπατᾶ — ἡ ἀγνοία αὕτη εἶναι δοκησιοσοφία — καὶ κατ' οὐδένα τρόπον πρὸς τὴν ἐκ συστήματος ἄρνησιν τῆς γνώσεως· ἀντιθέτως διὰ τῆς ἀγνοίας ἐπιτυγχάνεται ὁ ὑψιστος βαθμὸς τῆς φιλοσοφικῆς γνώσεως. Πρέπει λοιπὸν νὰ τονισθῇ, ὅτι ἡ φιλοσοφικὴ ἀγνοία δὲν εἶναι γνωσεολογικὴ ἀρχή. Μόνον τότε ἀνάγεται ἡ ἀγνοία εἰς ἀξίωμα, ὅταν ὁ φιλοσοφῶν θέλῃ νὰ λησμονήσῃ τὴν αὐθυπέρβασιν, ὅταν δηλαδὴ ἐντὸς του δὲν πάλλεται τὸ αἴτημα τοῦ κατ' ἐξοχὴν, ἀλλ' ἡσυχάζει ἡ ἀγνοουμένη ἀγνοία τῆς μηδενιστικῆς γνώσεως. Εἰς τὴν πραγματικὴν φιλοσοφίαν ὅμως τὴν περαιτέρω ἀνέλιξιν τῆς ἀγνοίας κατορθώνει μόνον ἡ γνώσις. Ἐκείνη ἀναπτύσσει τὴν ἀγνοίαν διὰ μιᾶς ἀπεριορίστως δυνατῆς ὑπερβάσεως τῶν ἐκάστοτε συγκεκριμένων ἀποφατικῶν πεποιθήσεων.

Τὴν ὑπέρβασιν ἐκ τῆς γνώσεως πρὸς τὴν ἀγνοίαν ἐπιτελεῖ ἡ φιλοσοφικὴ ἐρώτησις. Ἡ ἐρώτησις συνδέει τὸ δεδομένον πρὸς τὸ αἰτούμενον, μίαν γνώσιν πρὸς μίαν ἀγνοίαν. Τόσον ἡ γνώσις, ὅσον καὶ ἡ ἀγνοία δὲν θὰ ἤμποροῦσαν νὰ διασπάσουν τὸ τεῖχος τῆς βεβαιότητος, ἐὰν ὁ λόγος δὲν εἶχε τὴν δυνατότητα, νὰ τὰς θέσῃ ἐν ἀμφιβόλῳ, ἐὰν δηλαδὴ τὸ κράτος τοῦ γιγνώσκειν δὲν ὑπέκειτο εἰς τὴν ἰσχὺν τοῦ ἐρωτᾶν. Ὅτι τὸ κῦρος μιᾶς σχέσεως τίθεται ἐν ἀμφιβόλῳ, δὲν σημαίνει ὅμως ἀπλῶς ὅτι διατυποῦται μία ἐρώτησις. «Ἐν ἀμφιβόλῳ» τίθεται, ὅ,τι ἀποκρύπτει τὸ κατ' ἐξοχὴν. Ἄρα ἡ κριτικὴ αὕτη στάσις σημαίνει προετοιμασίαν τοῦ λόγου δὲ τὴν ἐπιχειρημένην αὐθυπέρβασιν. Ἐκφραζομένη διὰ τοῦ φιλοσοφικοῦ ἐρωτήματος, ἡ ἐτοιμασία αὕτη χαρακτηρίζει τὴν ἀπαίτησιν μορφῆς διὰ μίαν κυφοροουμένην παρου-

σίαν ἐντὸς τοῦ λόγου, μίαν ἀκατάπαυστον ἀνάπτυξιν ἐσωτερικῶν διαστάσεων, αἱ ὁποῖαι δὲν ἔχουν ἀκόμη προσλάβει ἀντικειμενικὴν ἔκφρασιν. *

Κατ' ἐξοχὴν καὶ ὑπερόριον

Εἰς τὰς θεμελιώδεις στιγμὰς τῆς ὑπερβατικῆς φιλοσοφίας, αἱ ὁποῖαι συνεκράτησαν ἕως τώρα τὴν προσοχὴν μας, κατέστη ἀντιληπτόν, ὅτι ὁ λόγος τότε προσεγγίζει εἰς τὸ κατ' ἐξοχὴν, ὅταν δὲν παραμένῃ ἐντὸς τῶν λογικῶν του ἔργων, ὅταν πείθεται διὰ τὴν ἀνεπάρκειαν τῆς αὐταρκειᾶς καὶ ζητῇ νὰ τὴν ὑπερπηδήσῃ, ἐκπληρῶν τὸ αἶτημα τῆς αὐθυπερβάσεως. Εἰς τὴν διαγράφουσαν ὅμως τὸν φιλοσοφικὸν μας ὁρίζοντα παρουσίαν τοῦ κατ' ἐξοχὴν δὲν καθορίζεται οὔτε θετικῶς ὑπὸ τὸ πνεῦμα ἑνὸς ἐπακριβῆ ἀντιστοιχίαν θέματος καὶ λογικῆς παρουσιάσεως προκηρύσσοντος ὁρισμοῦ, οὔτε ἀρνητικῶς ὑπὸ τὸ πνεῦμα μιᾶς συστηματικῆς ἀποφάσεως. Ἡ βεβαιότης τῆς παρουσίας του εἶναι ἡ ἀκαταμάχητος ἔλξις, τὸ «ἀμήχανον κάλλος», τὸ ὁποῖον ὀδηγεῖ τοὺς φιλοσοφοῦντας εἰς τὴν ὑπερβατικὴν τῶν κινήσεων. Κατ' αὐτὴν τὴν ἔννοιαν τὸ κατ' ἐξοχὴν δὲν εἶναι οὔτε «ἐγκόσμιον» οὔτε «ἀπόκοσμον», οὔτε πραγματικῆς οὔτε ἰδεαλιστικῆς φύσεως. Κατισχύει ἐντεῦθεν καὶ ἐπέκεινα τῶν ὁροθεσιῶν ὡς ὑπερόριον καὶ ἐπιβάλλει εἰς τὸν λόγον νὰ συγκεντρωθῇ πρὸς τὸ ὄριον, τὸ ὁποῖον ἀνταποκρίνεται πρὸς τὴν ὑπερβατικὴν του δύναμιν, διὰ νὰ κατακτήσῃ αὐτοσυγκεντρούμενος τὴν ἰκανότητα, νὰ γνωρίσῃ ὅ,τι πότε ἐστὶ καὶ συγχρόνως νὰ ὑπερβάλῃ τὸ ὄριον ὡς φραγμὸν εἰς τὴν πρόοδον τῆς ἐσωτερικῆς του ὀριμότητος.

Φιλοσοφικὴ σκέψις ἀναπτύσσεται λοιπὸν μόνον ὅπου εἶναι δυνατόν νὰ τεθοῦν ὄρια. Ἐὰν ὅμως σκέψις εἶναι ἡ ἔκφρασις τῆς δυνατότητος τοῦ λογικοῦ περιορισμοῦ, ὅ,τι ὀφείλει νὰ εἶναι ὑπερόριον, δὲν θὰ ἐπέτρεπε λογικὸν προσδιορισμόν. Δὲν ὀρίζει, διότι δὲν περιβάλλει ὁ λόγος τὸ κατ' ἐξοχὴν, ἀλλὰ τὸ κατ' ἐξοχὴν συνέχει, διότι περιβάλλει τὸν λόγον. «Ἵπερόριον» θὰ ἦτο εἰς τὴν φιλοσοφίαν μία λέξις πρὸς χαρακτηρισμόν τοῦ αἰτήματος, τὸ ὁποῖον ἐπιβάλλει εἰς τὸν αὐτοκαθοριζόμενον λόγον, νὰ διασπάσῃ τὸν κλειδὸν τῶν ὁρίων του. Ἐὰν λοιπὸν εἰς τὴν φιλοσοφίαν παρουσιάζεται τὸ αἶτημα τοῦ ὑπερορίου, τὸ ὁποῖον ἡ φιλοσοφικὴ παράδοσις ὠνόμασεν «ἄπειρον», αὐτὸ δὲν σημαίνει, ὅτι φιλοσοφικῶς καταβάλλεται ἡ προσπάθεια νὰ καθορισθῇ ἡ ἔννοια τοῦ ἀπεριορίστου χώρου ἢ τοῦ ἀτελευτήτου ἀριθμοῦ. Τὸ ἄπειρον ἀποτελεῖ τὸ πλαίσιον διὰ τὴν ὑπερβατικὴν κίνησιν τοῦ

* Ἡ ἀνωτέρω κατ' ἀντιδιαστολὴν πρὸς τὴν ἄγνοιαν ἐξετασθεῖσα γνώσις εἶναι συνώνυμον τῆς ἀληθείας ὑπὸ τὸ πνεῦμα τῆς ἐπιχειρουμένης διακρίσεως ἀληθείας καὶ γνώσεως εἰς τὸ τελευταῖον κεφάλαιον τοῦ παρόντος ἔργου. Περὶ τὴν δευτέραν καὶ πέμπτην ἐνότητα τοῦ ἐν λόγῳ κεφαλαίου.

λόγου, δηλαδή δὲν εἶναι μία ὄντοτης ἐντὸς ἢ ἐκτὸς τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλ' ἡ συνυφασμένη πρὸς τὸν λογικὸν ὄρισμὸν ἀξίωσις ἀπεριορίστου κύρους.

Τὸ «ἄπειρον»

Κατὰ τὸν προσανατολισμὸν τοῦ φιλοσοφοῦντος λόγου πρὸς τὸ ἄπειρον παρουσιάζεται εἰς ὅλην του τὴν ἔντασιν, ὅ,τι ὀνομάζομεν «παρόδοξον». Φιλοσοφοῦντες προσπαθοῦμεν νὰ ὀρίσωμεν τὸ ὑπερόριον, νὰ σκεφθῶμεν τὸ ἄπειρον, νὰ καθορίσωμεν δηλαδή τὸν λόγον ἀπολύτως καὶ συγχρόνως νὰ παραστήσωμεν τὸ ὀρισθὲν ὡς ἀνυπέρβλητον, ἤτοι νὰ προσδώσωμεν εἰς τὴν κρίσιν ἀπόλυτον ἰσχύον. Τὴν φαινομενικὴν αὐτὴν ἀντίφασιν χαρακτηρίζομεν ὡς παράδοξον, διότι, ἀκριβῶς ὅταν τὴν ἀναπτύσσει, δημιουργεῖ ὁ φιλόσοφος λόγος τὸ μεταφυσικὸν του νόημα. Φιλοσοφῶν ὅμως ὁ λόγος δὲν καθορίζει τελικῶς τὸ ἄπειρον, ἀλλ' ἀποκλείει τὸ ἀπέραντον, διὰ νὰ συνυφάνῃ εἰς ὅ,τι ἐπεράτωσε τὸ αἴτημα τοῦ ἀπείρου ὡς ἐπιβαλλομένην προοπτικὴν αὐθυπερβάσεως. Ἡ φιλοσοφικὴ αὐτὴ τάσις ἤμπορεῖ ὅμως ἐξ ἴσου νὰ μᾶς ὀδηγήσῃ εἰς μίαν πραγματικὴν ἀντίφασιν, νὰ καταστρέψῃ τὴν οὐσιώδη σκέψιν, ὅταν, ἐπιχειροῦντες νὰ ἐννοήσωμεν τὸ κατ' ἐξοχὴν εἰς τὴν ὑπερβατικὴν του ἀλήθειαν, νὰ συλλάβωμεν δηλαδή τὸ νόημα τοῦ ἀνθρώπου ἀπεριορίστως, προβάλλωμεν τὴν ἰδικὴν μας λογικὴν διάστασιν, ἀλλὰ τὴν ἐκλαμβάνωμεν ὡς οὐσίαν τοῦ κατ' ἐξοχὴν, εἰς τὰ περιγραφόμενα ὄρια τῆς ὁποίας ἐπιζητοῦμεν διαρκουσαν κατοχύρωσιν*.

Ἦδη κατὰ τὴν εἰς τὸν πολιτιστικὸν χῶρον τῆς Ἑλλάδος συντελεσθεῖσαν αὐτοσυνείδησίν του τὸ εὐρωπαϊκὸν πνεῦμα ἀντελήφθη, ὅτι τὸ ἄπειρον

* Ἡ ἀντιδιαστολὴ παραδόξου καὶ ἰντιφάσεως εἶναι δυνατὸν νὰ λάβῃ τὸ ἐπόμενον σχῆμα :

Ἐπὶ μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ἀποψιν ἔν καὶ τὸ αὐτὸ πρᾶγμα εἶναι ἀδύνατον συγχρόνως καὶ νὰ εἶναι καὶ νὰ μὴ εἶναι. Συμφώνως πρὸς τὴν ἀνωτέρω ὑπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους κλασσικῶς διατυπωθεῖσαν ἀρχὴν, ὡς ἀντίφασις θεωρεῖται μία ἔκφρασις, ἢ ὁποία δὲν ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὸ ἐκφραζόμενον, ἀκριβέστερον : ἢ ὁποία κατ' οὐδένα τρόπον θὰ ἤμποροῦσε νὰ ἀντιστοιχήσῃ πρὸς ὅ,τι ἐκφράζει. Ὁ λόγος «ξύλινος σίδηρος» ἀντιφάσκει εἰς τὴν ἐκφραστικὴν του μορφήν ὄχι μόνον πρὸς τὸ ἐννοούμενον, τὸ ὁποῖον δὲν ὑπάρχει, ἀλλ' ἐπειδὴ τοῦτο a priori εἶναι ἀδύνατον νὰ ὑπάρξῃ, εἶναι ἢ ἐκφραστικὴ μορφή καθ' αὐτὴν ἀδιανόητος, ἐφ' ὅσον παραδεχόμεθα, ὅτι «ξύλον» καὶ «σίδηρος» συμβολίζουν δύο ὕλας, ἐκ τῶν ὁποίων εἰς μίαν καὶ τὴν αὐτὴν χωροχρονικὴν στέγην μόνον ἢ μία ἤμπορεῖ νὰ ἀποτελέσῃ τὴν ὕλικότητα ἐνὸς πρᾶγματος. Ἡ λογικὴ φύσις τῆς ἀντιφάσεως συνίσταται εἰς τὴν ἐν προκειμένῳ ἀπουσίαν ὄντολογικοῦ περιεχομένου. Ταυτοχρόνως ὅμως ἡ λογικὴ τῆς ἀντιφάσεως εἶναι παράλογος, διότι κατ' αὐτὴν δοκιμάζεται ἢ δυνατότης γὰρ συσχετισθῶν δύο ἔννοιαι, αἱ ὁποῖαι, θεωρούμεναι ὑπὸ τὴν ἰδίαν ὀπτικὴν γωνίαν, ἀποκλείουν ἢ μία τὴν ἄλλην. Ὡστε τὸ λεγόμενον δὲν φιλονικεῖ κατ' οὐσίαν πρὸς

ἔχει ἀρνητικὸν χαρακτῆρα, ὅπως τὸ ἡμιτελές καὶ τὸ ἀτελές. Κατὰ τὴν φιλοσοφικὴν τῆς ἀνάτασιν ἢ ἀρχαία ἑλληνικὴ σκέψις ἐπεζήτησε νὰ καταπαλαίση τὸ ἀσαφές, νὰ ὁροθετήσῃ τὸν πνευματικὸν χῶρον, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἀνεδιπλοῦτο «εὐκκλος ἀλήθεια». Ἀτελεύτητοι, in infinitum κατευθυνόμεναι ἀντιλήψεις ἐφανερώνον εἰς τὴν κλασσικὴν φιλοσοφίαν, ὅτι ἡ προσπάθεια τῆς λογικῆς ὁροθεσίας προσέκρουεν εἰς τοὺς ὑφάλους τοῦ ἀμόρφου καὶ τοῦ ἀλόγου. Δι' ἀνεπαναλήπτου εὐκρινείας ὁ φιλοσοφῶν λόγος τῶν ἀρχαίων ἑλληνικῶν χρόνων κατήγγειλε «τὰς τῷ ἀπείρῳ καὶ ἀνοήτῳ καὶ ἀλόγῳ φύσιος τὸ ψεῦδος»¹.

Ὁ αὐτοκαθορισμὸς τοῦ λόγου κατ' ἀναφορὰν πρὸς τὸ κατ' ἐξοχήν, τὸ ὁποῖον διὰ τοῦ αἰτήματος τῆς ὑπερβατικότητος, ὡς ὑπερόριον, τὸν ἀνυψώνει ὑπεράνω τῶν ἐκάστοτε ὀρίων του, εἶναι ἡ ἀποστολὴ τοῦ φιλοσοφεῖν. Προκειμένου λοιπὸν νὰ δημιουργηθοῦν αἱ προϋποθέσεις φιλοσοφικῆς αὐθυπερβάσεως, πρέπει νὰ ἀποκλεισθῇ ἐκ τῆς περιοχῆς τοῦ λόγου τὸ ἀπέραντον. Διὰ τοῦ ἀποκλεισμοῦ αὐτοῦ καὶ τοῦ πρὸς ἐκεῖνον συνδεομένου

τὴν πραγματικότητα, ἢ ὁποία εἶναι ὅλως διόλου ἀπαράδεκτος (εἰάν ἢ ἔκφρασις εἶχεν ὡς ὄρον ἀναφορᾶς πραγματικὸν περιεχόμενον, δὲν θὰ ἦτο ἀντιφατικὴ, ἀλλ' ἐσφαλμένη), ἀλλὰ πρὸς τὸν ἑαυτὸν του.

Κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν ἀντίφασιν, τὸ παράδοξον παρουσιάζεται ὡς προσπάθεια συνδιαλλαγῆς δύο φαινομενικῶς ἀλληλαιναιρουμένων ἀπόψεων τῆς πραγματικότητος. Παράδοξον εἶναι τὸ ὑποκειμενικῶς ξενίζον, τὸ ὁποῖον ὅμως ἀντικειμενικῶς ὄχι μόνον δὲν ἐλέγχεται ὡς ἀντιφατικόν, ἀλλ' εἰς ἐγγυτέραν παρατήρησιν δὲν εἶναι κἄν περίεργον.

Ἐνῶ εἰς τὴν ἀντίφασιν συνδέονται τὰ ἀδιάλλακτα καὶ ὡς ἐκ τούτου ναυαγεῖ ἡ οὐσιώδης σκέψις, εἰς τὸ παράδοξον ἐγκλείεται ὅλη ἡ βαρύτης τοῦ λόγου. Διὰ τοῦ φιλοσοφικοῦ τοῦ αὐτοκαθορισμοῦ ὁ λόγος ἐπιχειρεῖ νὰ γνωρίσῃ τὴν φύσιν του κατ' ἐξοχήν, ἐπιτυγχάνει ὅμως τὴν γνῶσιν αὐτὴν, ὅταν ὁ ὀρισμὸς τοῦ προσδίδῃ τὴν δύναμιν νὰ ζητήσῃ τὸ κατ' ἐξοχήν ἐπέκεινα τοῦ ὀρισθέντος. Καθ' ὃν χρόνον ὁ λόγος ἀναγνωρίζει τὴν φύσιν του, τὴν ἐπεκτείνει. Ἡ αὐτοσυνείδησις του εἶναι σκοπὸς καὶ συγχρόνως ὄριον: σκοπός, ἐφ' ὅσον ἐγνώρισεν τὰ ὀριά του, ὄριον, ἐφ' ὅσον ἐννοεῖ, ὅτι εἶναι περισσότερον αὐτοῦ, τὸ ὁποῖον διέγνωσε. Νὰ συγκρατῇ τὸν σκοπὸν αὐτὸν ἐνώπιόν του καὶ νὰ ἔχῃ γνῶσιν τῆς μεσολαβούσης ἀποστάσεως, σημαίνει νὰ ἔχῃ φθάσει εἰς τὸν σκοπὸν αὐτόν, ἤτοι νὰ ἔχῃ ἐπίγνωσιν τῶν ὀρίων του. Νὰ γνωρίζῃ ὅμως, ὅτι ἔχει φθάσει εἰς τὸν σκοπὸν του, σημαίνει νὰ παραγνωρίζῃ τὰ ὀριά του. Τοιουτοτρόπως ὁ λόγος πρέπει νὰ ἀρνηθῇ τὸν ἑαυτὸν του, προκειμένου νὰ τὸν καταφάσῃ διὰ τῆς πρὸς τὸ κατ' ἐξοχήν διευθυνομένης αὐθυπερβάσεώς του. Ὁ φιλόσοφος λόγος ἐνσαρκοῦται διὰ τῆς αὐθυπερβάσεως, ὡς διαρκoῦς ὑπεροχῆς τῆς ἀπαιτουμένης ἐναντι τῆς ὀριζομένης συνειδήσεως — ὡς ἀξίωσις τοῦ ἀπείρου καὶ διὰ τῆς ἐννοιολογικῆς παραστάσεως τῆς ἀξιώσεως αὐτῆς ὡς τὸ παράδοξον εἰς τὸ ἀρχικόν του νόημα.

1. Φιλόλαος, H. Diels BI, 11.

περιορισμοῦ τοῦ περατοῦ συνορεύει ὁ λόγος πρὸς τὸ «ἄπειρον». Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἀνοίγεται μία προοπτική, ἡ ὁποία κερδίζει εἰς βάθος, ἐν ὧσφ ὁ ὀριζόμενος λόγος δημιουργεῖ τοὺς ὅρους μιᾶς εὐρυτέρας ὁροθεσίας. Διὰ τοῦτο ἡ φιλοσοφικὴ σκέψις ἐξανεμίζεται, ὅταν διὰ τοῦ ἀπείρου ἐκπροσωπῆται ἡ πρόθεσις, νὰ κρατηθῶμεν πάση θυσίᾳ ὅπισθεν ἀδιαπεράστων ὀρίων.

Φιλοσοφεῖν εἶναι ὁ τρόπος τοῦ σκέπτεσθαι, ὅταν ὁ λόγος ἀφοσιούται εἰς τὸ κατ' ἐξοχήν. Τὴν ἀφοσίωσιν αὐτὴν καλοῦμεν αὐθυπερβάσιν καὶ τὸ αἶτημα, τὸ ὁποῖον εἰς τὴν συγκεκριμένην περίπτωσιν μᾶς ἀνοίγει βαθύτερον τὴν προοπτικὴν τῆς ἀφοσιώσεως, ὑπερβάλλον. Στάσις τοῦ φιλοσοφοῦντος λόγου θὰ ἐσήμαινε λοιπὸν προτίμησιν τοῦ ἀπείρου ἔναντι τοῦ ὑπερβάλλοντος, δηλαδὴ περάτως τοῦ ἀπείρου καὶ ἐπομένως μίαν ἀντίφασιν, τὸ νόημα τῆς ὁποίας θὰ συνέπιπτε πρὸς τὴν ἀκινητοποίησιν τοῦ λόγου, πρὸς μίαν φιλοσοφικὴν καταδίκην τῆς ἐλευθερίας.

Ἐφ' ὅσον ἡ ἐτοιμότης τῆς αὐθυπερβάσεως καὶ ἡ δυνατότης τοῦ ὀρισμοῦ ἀπουσιάζουν

Ἡ ἀνωτέρω προτίμησις σημαίνει, ὅτι ὁ λόγος συγχέει τὰ ὅρια μεταξὺ δυνατοῦ καὶ ἐλπίζομένου. Ἡ σκέψις φαίνεται τότε, ὅτι ἀπέκτησε καὶ διατηρεῖ ἀπόλυτον χαρακτῆρα. Εἶναι, ὡς ἐὰν ἡ λογικὴ κίνησις ἐτελείωνε ἐπὶ τῆς φιλοσοφικῆς ὁδοῦ πρὸ ἐνὸς ἀπὸ καιροῦ προβλεπομένου καὶ ἐν τέλει ἀνυψωθέντος τείχους. Εἰς τὴν πραγματικότητα ὅμως ἡ ὁδὸς αὐτὴ δὲν ἐγνώρισεν ἀκόμη τὰ λογικὰ βήματα. Διότι ἡ ὁδὸς τῆς φιλοσοφικῆς σκέψεως δὲν ὑπάρχει, ἀλλ' ἀνοίγεται. Αὐτὸ ὅμως σημαίνει, ὅτι ὁ ἰστάμενος λόγος εὐρίσκειται πάντοτε ἐνώπιον τοῦ ἀπεράντου, συγχρόνως ὅμως ὅτι ὁ φιλόσοφος λόγος γνωρίζει τὴν στάσιν, μόνον ἐφ' ὅσον τὴν ἐκλαμβάνει ὡς σταθμόν. Συνεπῶς ἡ ὁδὸς τοῦ λόγου θὰ ἀνοιχθῆ, ὅταν ὑπερβαθῆ τὸ ἐπιτευχθέν ὄριον. Διὰ τῆς ὑπερβάσεως αὐτῆς ἀρχίζει ὁ νέος λογικὸς αὐτοκαθορισμὸς τῆς ἐλευθερίας. Ἐκ τούτου ὅμως συνάγεται, ὅτι, ἐὰν ἡ ἀπαίτησις τῆς αὐθυπερβάσεως δὲν συνεκλόνησε τὸν λόγον, ὁ λόγος μένει οὐσιαστικῶς ἀκαθόριστος, δὲν ἐγκαταλείπει τὴν ἀπλοϊκότητα, κατὰ κάποιον τρόπον συμφωνεῖ πρὸς τὸ ἄπειρον, πράγματι ὅμως χάνεται ἐντὸς τοῦ ἀπεράντου. Ὅπου λοιπὸν ἡ ἐτοιμότης τῆς αὐθυπερβάσεως ἀπουσιάζει, κίζονται δι' ἐτοιμῶν πορισμάτων λογικὰ ὀχυρώματα καὶ ἀνταλλάσσεται ἡ κίνησις διὰ τοῦ δεσμοῦ τῆς ἠγγυημένης ἐξασφαλίσεως.

Ὅσοι ἀντιθέτως δὲν ἐπιχειροῦν κἄν νὰ καθορίσουν τὰ ὅρια τῆς σκέψεώς των, ὥστε νὰ ἐλέγξουν τὴν γνώσιν των, δὲν γνωρίζουν, τί δὲν γνωρίζουν, δὲν αἴρουν τὴν ἄγνοιαν, μένουν ἐντὸς τῆς συγχύσεως τοῦ ἀπεράντου καὶ ἐπομένως, ἐφ' ὅσον δὲν ἐπιτελοῦν τὴν προᾶξιν τοῦ ὑπερβατισμοῦ,

δὲν φιλοσοφοῦν. Ἐνῶ πιστεύουν, ὅτι αἱ δυνατότητές των ἐπεκτείνονται εἰς τὸ ἄπειρον, ἀγνοοῦν ἢ ἀνακαλοῦν τὴν σχέσιν πρὸς ὅ,τι θὰ ἤμποροῦσε νὰ ἐξελέγξῃ τὴν αὐτοπεποίθησιν, διὰ νὰ συνεχίσουν τὸν ἀπομονοῦντα μονόλογόν των εἰς τὴν σκιάν τοῦ ὑπερβάλλοντος, «ὡς ἰδίαν φρόνησιν ἔχοντες». Λογικὸς αὐτοπεριορισμὸς εἶναι ὅμως ἀπαύγασμα οὐσιώδους διαλόγου, ἐκείνης τῆς ὑπερβατικῆς σχέσεως, κατὰ τὴν ὁποίαν χαλκεύεται ἡ διαλεκτικὴ διάστασις τῆς φιλοσοφίας.

Οἱ τέσσαρες θεμελιώδεις τύποι τοῦ διαλόγου

Τὸν λόγον πρὸς τὸν ἑαυτὸν του, ὡς ὑποκειμενικὴν ἀρχὴν, πρὸς τὸν προβληματισμὸν του, ὡς χρονικὴν παρουσίαν, πρὸς τὸν κόσμον τῶν προσώπων, ὡς ἐρωτῶσαν συνύπαρξιν καὶ πρὸς τὸ κατ' ἐξοχὴν, ὡς οὐ ἔνεκα τῆς αὐθυπερβάσεως, συνδέει ὁ διάλογος. Ἐκεῖνος δημιουργεῖ τὴν γέφυραν ἐκ τοῦ ἐγώ, ὡς ὑποκειμένου, πρὸς τὸ ἐγώ, ὡς ἀντικείμενον, ἐκ τοῦ ἐγώ πρὸς τὸ νόημά του, ἐκ τοῦ ἐγώ πρὸς τὸ συλλογιζόμενον πρόσωπον, ἐκ τοῦ ἐγώ πρὸς τὸ ὑπερβάλλον. Ἐὰν ὡς ἐγώ θεωρῆται, ὅ,τι πρέπει νὰ αὐτοκαθορισθῇ, ὡς νόημα, ὅ,τι μᾶς καθιστᾷ βαθυτέρους, ὡς πρόσωπον, ὅ,τι ἀνταποκρίνεται, ὡς «ὑπερβάλλον», ὅ,τι μᾶς καθοδηγεῖ εἰς τὴν αὐθυπέρβασιν, ὁ λόγος ἀναγνωρίζει εἰς τὸν διάλογον τὰ ὅρια καὶ τὴν ἀποστολὴν του, ἐλέγχεται εἰς τὴν ἀτομικὴν του εὐθύνην, κερδίζει καὶ δικαιώνει τὴν παρουσίαν του ἐντὸς τοῦ χρόνου.

Ὁ διάλογος μορφοποιεῖ τὴν αὐθυπέρβασιν, πηγάζει ὅμως ἐξ ἐκείνης. Ἐὰν ἀπουσίαζεν ἡ δυνατότης νὰ γίνωμεν ἰδικόν μας ἀντικείμενον καὶ κατὰ τοῦτο νὰ συνειδητοποιήσωμεν τὴν χρονικὴν μας παρουσίαν, ἐὰν ἡ παρουσία αὐτὴ δὲν ἀπετέλει τὸν πυρῆνα τοῦ προβλήματος τῆς σκέψεώς μας, ὥστε νὰ δημιουργήσωμεν τὸ μεταφυσικόν μας νόημα, ἐὰν εἰς τὸ Σὺ δὲν μᾶς συνήντα ἐν alter ego, μετὰ τοῦ ὁποίου εἶναι δυνατὴ ἡ συζήτησις, ἐὰν τὸ ὑπερβάλλον δὲν ἀνέτειλεν εἰς τὸν ὀρίζοντά μας, διὰ νὰ προσανατολίσωμεν τὴν φιλοσοφικὴν μας κατεύθυνσιν, δυσκόλως θὰ ἦτο δυνατόν νὰ γίνῃ λόγος περὶ ἑνὸς διαλέγεσθαι. Εἰς τὸν διάλογον ὅμως ἀναγγέλλεται ἡ δυνατότης τοῦ συνδέσμου πρὸς ὅ,τι ἐντὸς μας ἐρωτᾷ, πρὸς ὅ,τι ὑποβάλλεται εἰς ἐρώτησιν, πρὸς ὅ,τι συμπραγματεύεται τοὺς ὅρους τῆς ἀπαντήσεως καὶ πρὸς ὅ,τι προσφέρει τὴν ἀπάντησιν ὡς σκαπάνην ἑνὸς θεμελιωδεστέρου ἐρωτήματος.

Φιλοσοφικὴ ἐνοποίηση τοῦ διαλόγου

Εἰς τὴν προσπάθειαν τοῦ φιλοσοφοῦντος λόγου νὰ κρατηθῇ εἰς τὸ ὑψος τοῦ ὑπερβάλλοντος, ἀποκτᾷ ὁ διάλογος ἐνιαίαν μορφήν. Τοὺς τέσσα-

ρας βασικούς τύπους τοῦ διαλόγου συμπλέκει ἡ ὑπερβατικὴ φιλοσοφία εἰς μίαν ἐνότητα. Ὅπως καὶ ἂν τίθεται ἐκάστοτε τὸ φιλοσοφικὸν πρόβλημα, ὁ λόγος δημιουργεῖ ἀνθυπερβαλλόμενος ἕνα διαλογικὸν δεσμὸν πρὸς ὃ,τι προτίθεται νὰ θεμελιώσῃ, ἐλέγχων τὰ ἐρωτήματά του πρὸς τὸν ἑαυτὸν του καὶ συγχρόνως πρὸς ὃ,τι τὸν ᾄθει εἰς τὴν περαιτέρω ὑπερβατικὴν του κίνησιν.

Ἐπὶ πλέον ὁ τριπλοῦς αὐτὸς διάλογος συντελεῖται ἐντὸς τῶν πλαισίων ἐνὸς γενικωτέρου διαλόγου, εἰς τὸν ὁποῖον συνομιλεῖται εἶναι ἀφ' ἐνὸς μὲν ἢ προηγηθεῖσα φιλοσοφικὴ σκέψις μὲ τὰ ἰδικά της ἐρωτήματα καὶ τὰς ἰδιαιτέρας ἀπόψεις της καὶ ἀφ' ἑτέρου ὁ κατὰ τὴν ἐπίκαιρον στιγμὴν ὑπὸ τὸ ἐρωτηματικὸν βλέμμα τοῦ παρόντος καὶ τοῦ ἐρχομένου καιροῦ καὶ ἀνθρώπου σκεπτόμενος ἄνθρωπος. Ὅπου ἐπιχειρεῖται ὁ διάλογος αὐτός, ὁ ὁποῖος συσχετίζει τὸν συλλογιζόμενον πρὸς τὸ ἄξιον λόγου, τὸν συνδιαλεγόμενον καὶ τὸ κατ' ἐξοχὴν, ἀνατείνεται διαλεκτικὴ φιλοσοφία.

Διαλεγομένη καὶ μονολογοῦσα φιλοσοφία

Ὁφθαλμοφανὴς καθίσταται ὁ διάλογος, ὅταν οἱ φιλοσοφοῦντες ἐπιχειροῦν ἐπὶ τῆς ὁδοῦ πρὸς τὸ κατ' ἐξοχὴν νὰ συμπορευθοῦν. Κατὰ τὸν κοινὸν αὐτὸν προσανατολισμὸν κινούμεθα ὑπὸ τὸ ἐλέγχον καὶ προτρέπον βλέμμα τοῦ φιλοσοφικῶς συμπορευομένου καὶ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον παρακολουθοῦμεν τὴν φιλοσοφικὴν μας κίνησιν, ὡς ἂν τὴν ἐβλέπομεν ἔξωθεν. Οὐδέποτε ἄλλοτε ἢ ἀπόστασις μεταξὺ ἐρωτήματος καὶ ἀπαντήσεως ἐμφανίζεται εὐκρινέστερον. Εἰς οὐδεμίαν ἄλλην περίπτωσιν τὸ αἶτημα τῆς ἀνθυπερβάσεως παρουσιάζεται μὲ τόσην ὀξύτητα, ὅπως εἰς τὸν φιλοσοφικὸν διάλογον. Διὰ τοῦτο σπανίως ἡ διαλεκτικὴ ἀναρπάζει τοὺς φιλοσοφικῶς ἀνατεινομένους ὅσον τότε, ὅταν τὸ αἶτημα τοῦ κατ' ἐξοχὴν μεταφέρουν συνορειβάται.

Ὅταν λοιπὸν οἱ φιλοσοφοῦντες θέλουν νὰ προπαγανδίσουν ἀκατάρριπτα συμπεράσματα ἢ νὰ παραμείνουν ἀναντικατάστατοι φρουροὶ ἀπαρabiάστων ἀληθειῶν, λησμονοῦν τὸν διάλογον. Ἡ φιλοσοφικὴ αὐτὴ πρόθεσις ἀρχίζει διὰ τῆς παραστάσεως μιᾶς ἔριδος πρὸς ἕνα φανταστικὸν ἀντίπαλον, ἢ ἀγωνιστικὴ τακτικὴ καὶ ἢ τελικὴ ἐκμηδένισις τοῦ ὁποῖου διαδραματίζονται συμφώνως πρὸς σχέδια καταστρωθέντα ἐπιμελῶς ἐκ τῶν προτέρων. Ἀντὶ τοῦ διαλογικοῦ ἀθλήματος τῶν ἀπὸ κοινοῦ ἀγωνιζομένων περὶ τοῦ κατ' ἐξοχὴν, ὅποτε πραγματικῶς νικᾷ ὅστις ἀνθυπερβάλλεται, ἡ μονολογοῦσα φιλοσοφία σκηνοθετεῖ μίαν εἰδωλομαχίαν, κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ ἀντίπαλος συντρίβεται ἐπὶ τῇ βάσει συμπερασμάτων, αἱ λογικαὶ προϋποθέσεις τῶν ὁποίων προϋποθέτουν τὴν ἐγκυρότητα ἀδοκιμάστων ἀρχῶν.

Ὅμως ὁ φιλόσοφος λόγος δὲν θέλει νὰ συνωστίσῃ τὰ πάντα ἐντὸς

ένος συστήματος, αλλά να δικαιωθῆ, όταν ἡ μορφή τῆς ὑπὸ τοῦ κατ' ἐξοχήν συναρπαγῆς του ἀνοίγῃ τὴν προοπτικὴν τῆς ἀφοσιώσεως ἐκείνων, οἱ ὅποιοι τὸν κατανοοῦν καὶ τὸν κρίνουν. "Όταν οἱ ἐλέγχοντες ἀγαποῦν τὸν ἐλεγχόμενον, εἶναι οἱ εὐεργετούμενοι. Τὸ μεγαλύτερον δῶρον τοῦ λόγου πρὸς ὅσους τὸν ἀκολουθοῦν, εἶναι ἡ δυνατότης, τὴν ὁποίαν τοὺς προσφέρει, νὰ τὸν ἐλέγξουν. "Όχι μόνον ἐκεῖνος γνωρίζει διὰ τοῦ ἐλέγχου αὐτοῦ, τί πράγματι ἐπέτυχε καὶ τί ὄφειλε νὰ ἐπιτύχῃ, ἀλλὰ πρὸ πάντων οἱ ἐλέγχοντες ἀνακαλύπτουν, ποῦ ἔχουν φθάσει, χωρὶς νὰ τὸ γνωρίζουν, μετροῦν δηλαδή διὰ τοῦ ἐλεγχόμενου τὸν βαθμὸν τῆς ἰδικῆς των ὠριμότητος καὶ κατὰ τοῦτο βεβαιώνουν τὸν σύνδεσμόν των πρὸς ὃ,τι τοὺς συνέχει, τοὺς βεβαιώνει καὶ τοὺς ὑπερβάλλει.

Δὲν σφίγγεται λοιπὸν ἡ διαλεγομένη φιλοσοφία, ὅπως ὁ ἐπιτιθέμενος γρόνθος, ἀλλὰ προσφέρεται ἀνοικτῆ, ὅπως ἡ παλάμη εἰς τὴν χειραψίαν. "Ό,τι ὑπερβάλλεται, κατ' οὐσίαν δὲν εἶναι ὁ ἕτερος τῶν ὁμιλούντων, ἀλλὰ τὸ μηδαμινόν, τὸ ὁποῖον ματαιώνει τὴν συναδέλφωσιν εἰς τὴν ἀλήθειαν. Ὁ οὐσιώδης διάλογος γνωρίζει πάντοτε δύο νικητάς.

Ὁ μῦθος καὶ ἡ ἑλληνικὴ του καταγωγή

Ἡ διαλογικὴ αὐτὴ νίκη αἰσθητοποιεῖται εἰς τὸν μῦθον.

Ὁ μῦθος εἶναι τέκνον τῶν μεγάλων στιγμῶν τοῦ φιλοσοφικοῦ ἔρωτος πρὸς τὸ κατ' ἐξοχήν. Ἐπισκέπτεται τὸν λόγον ὡς ἀνταμοιβὴ τῆς ἐπιμονῆς του, νὰ ὑπερβάλλῃ τὸ παροδικόν, χάριν τοῦ «ἀεὶ ὡσαύτως κατὰ τὰ αὐτὰ ἔχοντος». Ὅπου τὸ μυθολογικὸν φρόνημα ἀπουσιάζει ἢ ὅπου χάνεται, ἡ ὑπερβατικὴ διάθεσις γνωρίζει περίοδον κάμψεως. Εἰς τὴν θέσιν της παρουσιάζεται τότε ἡ «αὐστηρῶς λογικὴ διάνοησις». Ὁ μῦθος ὅμως δὲν ἀντιμάχεται τὴν λογικὴν, ἀλλὰ τῆς δίδει μίαν ἔντασιν, τὴν ὁποίαν μόνη της θὰ ἦτο ἀδύνατον νὰ ἀποκτήσῃ. Εἰς τὸν μῦθον ὁ λόγος δὲν εἶναι οὔτε μόνον ὁμιλία οὔτε ἀπλῶς ἔλεγχος· εἶναι ἐνσαρκωθὲν αἷτημα αὐθυπερβάσεως.

Συνήθως ἐκπροσωπεῖται ἡ ἄποψις, ὅτι πρῶτος ὁ Πάριος ἐμύησε τὸν μῦθον εἰς τὴν φιλοσοφίαν. Ἡ γνώμη αὐτὴ ἀναφέρεται μόνον εἰς τὴν κορύφωσιν τῆς μυθολογικῆς σκέψεως, ἀντιπαρέρχεται ὅμως ὀλόκληρον τὴν προηγηθεῖσαν φιλοσοφίαν. Τὸν ἑλληνικὸν λόγον συνοδεύει ἐν τούτοις ὁ μῦθος ἄνευ διακοπῆς ἀπὸ τῆς αὐτοσυνειδητοποιήσεώς του εἰς τὴν Ἰωνίαν μέχρι τῶν διαλογικῶν ἀνατάσεων τῆς πλατωνικῆς Ἀκαδημίας. Ὁχι μόνον ὁ Ἡράκλειτος, ἀλλ' ἡ προσωκρατικὴ σκέψις εἰς τὸ σύνολόν της θὰ παρέμενε ἀδιανόητος, ἐὰν δὲν ληφθῆ ὑπ' ὄψιν ἡ μυθολογικὴ διάθεσις τῶν πρώτων Ἑλλήνων διανοητῶν. Λόγος καὶ μῦθος παρουσιάζονται εἰς τὸ προσκλήνιον τῆς προσωκρατικῆς σκέψεως οἷονεὶ συνηρημένοι. Καὶ οἱ δύο ἀναγγέλλουν τὴν ἀφύπνισιν τῆς φιλοσοφικῆς ἐρωτήσεως καὶ ἐπιχειροῦν ἀπὸ

κοινοῦ τὴν πρώτην μεταφυσικὴν λογοδοσίαν τοῦ εὐρωπαϊκοῦ πνεύματος, ἐν σχέσει πρὸς τὴν οὐσίαν καὶ τὴν παρουσίαν τοῦ περιβάλλοντος κόσμου.

“Ὅτε ὁ λόγος ἀντελήφθη, ὅτι ἡ λογοδοσία αὐτὴ προϋποθέτει τὴν ἐρώτησιν περὶ τοῦ ἐρωτῶντος καί, ἀντὶ τὰ ἐρωτᾶ περὶ τῆς φύσεως, ἀπετέλεσεν ὁ ἴδιος τὸ ἀντικείμενον τοῦ ἰδικοῦ του ἐρωτήματος, δὲν ἀπεκήρυξε τὸν μῦθον, ἀλλ’ ἐπεσήμανε διὰ πρώτην φορὰν τὴν ὑπαρξιν καὶ τὴν σημασίαν του. Εἰς τὴν σωκρατικὴν διαλεκτικὴν τοῦ Πλάτωνος ὁ λόγος προσεπάθησεν ἀρχικῶς νὰ ἀνταποκριθῇ πρὸς τὸ φιλοσοφικόν του αἶτημα ὡς διαλεγομένη λογικὴ. Κατ’ αὐτὸν τὸν τρόπον προσέκρουσεν εἰς τὰ ὄρια του καὶ ἠγέρθη ἐντὸς του ἡ ἀξίωσις, νὰ εὕρῃ τὴν διέξοδον, ἡ ὁποία θὰ τοῦ ἐπέτρεπε μίαν μετάβασιν ἐπέκεινα τοῦ πεπερασμένου. Μόνη ὁμως διέξοδος διὰ τὸν λόγον ἔμενεν ἡ ὁδὸς τῆς ἐπιστροφῆς του εἰς τὸν μῦθον. Αὐτὴν τὴν φορὰν ὁ λόγος ἐγνώριζεν ὁμως τὴν δύναμιν καὶ τὴν εὐθύνην του, τὴν ἰδικὴν του ἀξίαν καὶ τὴν ἀξίαν τοῦ μύθου. Διὰ τῆς ἐπανόδου τοῦ λόγου εἰς τὸν μῦθον θὰ ἀνατείλῃ ἡ ἕως τότε ἄγνωστος καὶ ἔκτοτε ἐξαφανισθεῖσα διάστασις τῆς μεταλογικῆς μυθολογίας τῶν πλατωνικῶν διαλόγων.

«Πρωτόγονος μεταφυσικὴ» ἢ «ἐκπολιτισμένη μυθολογία» ;

Εἰς τὴν μεταγενεστέραν ἐξέλιξιν τῆς φιλοσοφίας ὁ μῦθος ἐγνώρισε μίαν ἀναντίρρητον κάμψιν. “Ὅταν τὸ γεγονός αὐτὸ ἀνέρχεται εἰς τὴν συνείδησιν, προβάλλεται συνήθως ἡ γνώμη, ὅτι ὁ λόγος ὑπερθεματίζει τὸν μῦθον. Ὁ ἰσχυρισμὸς αὐτὸς λησμονεῖ, ὅτι ὁ μῦθος ἀνήκει εἰς τὰς ὑψίστας στιγμὰς τῆς μεταφυσικῆς σκέψεως εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς εὐρωπαϊκῆς φιλοσοφίας. Βεβαίως ὁ μῦθος περιεβλήθη τὸ μεγαλεῖον ἐντὸς τοῦ τεμένου τῆς πλατωνικῆς διαλεκτικῆς, πράγματι ὁμως ἡ ἱστορικὴ σκέψις ἐξέφρασεν ἐπανειλημμένως τῇ βοηθείᾳ τοῦ μύθου φιλοσοφικὰς ἀπόψεις, ἔστω καὶ ἐὰν τοῦτο παραμένῃ ἐκ πρώτης ὄψεως ἀπαρατήρητον. “Ἄνευ τοῦ μύθου δὲν εἶναι μόνον ὁ γερμανικὸς μυστικισμὸς ἀκατανόητος—ἄς ἀναλογισθῶμεν τὸν *Jacob Böhme*—ἀλλ’ ἡ προσέγγισις εἰς φιλοσόφους, ὅπως ὁ *Schelling*, ὁ *Kierkegaard* καὶ ὁ *Nietzsche*, ἀνέφικτος.

“Ὅμως ὁ μῦθος, καὶ ὅταν ἀκόμη ἡ κριτικὴ σκέψις νομίζει, ὅτι τὸν ἐξετόπισεν, εἶναι, ὅπου ὑπερβατικὴ φιλοσοφία, συμπαραστάτης τοῦ λόγου. Αὐτὸς ἐπιτρέπει τὸ ἄλμα πρὸς τὸ κρυπτόμενον ὀπισθεν τῶν ἐννοιολογικῶς συμβολιζομένων. Διὰ τὸ ἄλμα αὐτὸ ἡ ζωτικὴ σκέψις δίδει εἰς τὴν φιλοσοφίαν μόνον τὴν ἀφορμὴν, ἀλλ’ ἡ ζωτικότης αὐτὴ καταστρέφεται, ὅταν ὁ σκεπτόμενος θέλῃ φιλοσοφῶν νὰ ὑποκαταστήσῃ τὴν Μέδουσαν, δηλαδὴ ὅταν, ἀντὶ νὰ προκαλέσῃ τὴν κίνησιν, τὴν ἀπονεκρώνει. “Ὅταν οἱ ἰσχυρισμοὶ καλύπτουν τὸ ἄνοιγμα πρὸς ὃ,τι δὲν ἐλέχθη, ἀλλ’ ἀναμένει τὴν εἰσοδὸν του εἰς τὸν λόγον τοῦ ἀκρωμένου, ὅταν ὁ μῦθος ἀπουσιάζῃ, ἡ φιλοσοφία χάνει

τὸν διαλεκτικὸν τῆς παλμὸν. Δικαίως τοῦ λόγου ἠμποροῦν τότε νὰ ἰσχυρίζωνται, ὅτι «ἡ κριτικὴ εἶναι ὁ θάνατος τοῦ μύθου»¹, διότι ὄντως ἡ κριτικὴ αὐτὴ φονεύει τὸν μῦθον, ὡς ἔκφρασιν ἀθύπερβαλλομένου λόγου. Ἄλλ' ἡ αὐτοπεποίθησις τῆς κριτικῆς προδίδει μὲ τὴν σειράν τῆς μίαν μυθολογικὴν ἐμπιστοσύνην εἰς τὴν ἀσφαλτον ἐγκυρότητα τῆς κριτικῆς δυνάμεως. Νὰ βλέπωμεν τὸν μῦθον ὡς προκριτικὴν μορφήν ἀφελοῦς μεταφυσικῆς σκέψεως, ὑπὸ μίαν ὠρισμένην ἀποψιν ὡς «πρωτόγονον μεταφυσικὴν», σημαίνει νὰ μὴ ὑποπεύωμεν, ὅτι ἡ «ἀπομυθοποιούσα» κριτικὴ κινδυνεύει νὰ θεωρηθῆ ὡς «ἐκπολιτισμένη μυθολογία», ἡ ὁποία δὲν συναισθάνεται τὴν ἀνάγκην τοῦ μύθου, ἀκριβῶς ἐπειδὴ ἡ λογικὴ τῆς αὐτοπεποίθησις δὲν ἀφήσῃ χῶρον διὰ τὸ αἶτημα τῆς ἀθύπερβάσεως.

Μῦθος καὶ μεταφυσικὴ σκέψις

Ὁ μῦθος διηγείται μίαν πράξιν, τὸ νόημα τῆς ὁποίας δὲν ἀντιστοιχεῖ πρὸς ὅ,τι ἐκφράζει ἡ διήγησις, νοουμένη ὡς ἱστορικὴ εἶδησις. Εἰς τὸν μῦθον συρρέουν παράστασις καὶ ἀπαίτησις. Κατὰ τὴν συνάντησιν αὐτὴν τὸ φαινόμενον παριστάνει τὸ νοούμενον, ἐφ' ὅσον τὸ παρουσιάζει ὡς αἰτούμενον. Ἡ συμβολίζουσα τὸ νοούμενον παράστασις διαμορφοῦται εἰς τὸν μῦθον κατὰ τρόπον, ὥστε ὁ τόνος δὲν κεῖται ἐπὶ τοῦ παρασταθέντος συμβάντος, ἀλλ' ἐκ τοῦ συμβολισθέντος αἰτήματος. Εἰς καμμίαν ἄλλην περίπτωσιν τὸ αἶτημα τοῦ κατ' ἐξοχὴν δὲν ἀποκτᾷ μορφήν ἐπιτακτικωτέραν ἐκείνης, ἐντὸς τῆς ὁποίας τὴν συγκαλύπτει ὁ μῦθος. Χωρὶς νὰ τοῦ προσφέρῃ τὸ ἄπειρον, ὁ μῦθος ἀνυψώνει τὸν λόγον ὑπεράνω καὶ τοῦ ἀπεράντου καὶ τοῦ πεπερασμένου ταυτοχρόνως. Ὡς μίαν σύνθεσιν τοῦ «πόρου» καὶ τῆς «πενίας», ὀξύνει διὰ τῆς γνώσεως, τὴν ὁποίαν προσφέρει, τὴν ἄγνοίαν, κρατεῖ τὸν λόγον μετάρσιον, τοῦ δεικνύει ὁμως τὴν κατεύθυνσιν, πρὸς τὴν ὁποίαν πρέπει νὰ ἀναζητήσῃ τὸ κατ' ἐξοχὴν.

Μυθολογικὸν φρόνημα ὑπάρχει ἐπομένως ἐκεῖ, ὅπου μεταξὺ λεγομένων καὶ νοουμένων ἐπικρατεῖ ἐνσυνείδητος διάστασις. Δὲν εἶναι ἄρα ὁ μῦθος ἀπλῶς μίαν λογοτεχνικὴν μορφήν, ἀλλ' ἡ οὐσία τῆς μεταφυσικῆς σκέψεως. Διὰ τοῦτο ἡ σκέψις αὐτὴ τότε χάνει τὸ ὑπερβατικὸν τῆς νόημα, ὅταν αὐτοθεωρηθῆ ὡς κατ' εὐθείαν ἀναπαράστασις τῆς ἦν περιγράφει παρουσίας. Ὅσακις ἡ μεταφυσικὴ σκέψις κατέληξεν εἰς τὴν γνωσεολογίαν, ἐπρόδωσεν τὸ κατ' ἐξοχὴν. Διότι ἡ παρουσία αὐτὴ δὲν γινώσκεται, ὡς εἰς ἐπρόκειτο περὶ ἐνὸς φυσικοῦ ἀντικειμένου, ἀλλ' ἀναπτύσσεται εἰς ὅσους σκέπτονται φιλοσοφικῶς, ὅταν ἀθύπερβάλλωνται, τρέφει δηλαδὴ ἐντὸς τοῦ λόγου

1. F. T. Vischer, Kritische Gänge, hg. R. Vischer, Berlin u. Wien 1920², 3. Bd. S. 34.

τὴν δυνατότητα νὰ εἶναι πάντοτε ἀνώτερος τοῦ τρόπου παρουσιάσεώς του, νὰ ζῆ ἀκριβῶς τότε κατ' ἐξοχήν, όταν διαβλέπη τὴν διάστασιν αὐτὴν καὶ συγκεντροῦται εἰς τὸν ἑαυτὸν του, διὰ νὰ τὴν ὑπερβάλῃ.

Ἡ διαλεκτικὴ διάθεσις τοῦ μύθου

Διὰ τῆς εἰκονικῆς του γλώσσης ὁ μῦθος ἀφηγεῖται λοιπὸν τὸν ἀγῶνα τοῦ λόγου πρὸς ἀνθυπέρβασιν. Μῦθος εἶναι ἡ ὁρατὴ μορφή τοῦ ὑπερβατισμοῦ. Δὲν λέγει, ὅτι ἐννοεῖ, διότι τοῦτο εἶναι ἀνέκφραστον. Ὅτι λέγει, δὲν εἶναι οὔτε τὸ ἀφηγήσιμον οὔτε τὸ ἀφατόν, ἀλλ' ἐν ῥῆμα, τὸ ὁποῖον μᾶς πείθει διὰ μίαν μεταλογικὴν παρουσίαν, ἡ ὁποία διαρρηγνύει τὴν ἐννοιολογικὴν τῆς παράστασιν.

Ὁ μῦθος ἀπευθύνεται πρὸς τὴν ἐλευθερίαν. Ἀντὶ ὅμως νὰ ἀποκαλύψῃ, ἀπαιτεῖ ἡ οὐσία του εἶναι προφητικὴ: «οὔτε λέγει οὔτε κρύπτει, ἀλλὰ σημαίνει»¹. Αὐτὴ καθ' αὐτὴν ὅμως ἡ σημασία τοῦ μύθου δὲν εἶναι ἔργον τοῦ σημαίνοντος, ἀλλὰ τοῦ ἀναγιγνώσκοντος τὸ σημεῖον. Τὸ νόημα τοῦ μύθου εἶναι ἔργον τῆς ἐλευθερίας τοῦ διαλεκτικοῦ συντρόφου. Δι' αὐτὸν καὶ μόνον τὸν λόγον ὁ μῦθος παραμένει ἀκατανόητος, ὅπου ἡ διαλεκτικὴ διάθεσις ἀπουσιάζει. Ὁ μῦθος προσφέρεται εἰς τὸν σύντροφον τῆς σκέψεως, διὰ νὰ προσανατολίσῃ ἐκεῖνος τὴν ὑπερβατικὴν του κίνησιν πρὸς μίαν κατεύθυνσιν, ἐπὶ τῆς ὁποίας θὰ ἦτο δυνατὴ ἡ προσωπικὴ του σύνδεσις πρὸς τὸ κατ' ἐξοχήν. Μόνον διὰ τοῦ συνδέσμου αὐτοῦ καταξιοῦται ὁ μῦθος, διότι κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἀνθυπερβάλλεται ὁ συνδιαλεγόμενος. Ὁ μῦθος εἶναι γέννημα τῆς διαλεκτικῆς φιλοσοφίας.

Μῦθος εἶναι μία τροχιά διὰ τὸν λόγον ἐκ τῆς ἐλευθερίας πρὸς τὸ κατ' ἐξοχήν. Ἡ μετάβασις ὅμως αὐτὴ εἶναι ἡ φύσις τῆς φιλοσοφίας. «Διὸ καὶ φιλόμυθος ὁ φιλόσοφος»².

1. Ἡράκλειτος, H. Diels BI, 93.

2. Ἀριστοτέλους, Τῶν μετὰ τὰ φυσικὰ A 2, 982 β, 18.